

Kaisu-Leena Piela, 'Koulutie' (1989)

Koulutieni-kirjassa on Yleisradion *Vierastunti*-ohjelman kirjoituskilpailuun vuonna 1981 osallistuneita kirjoituksia.

Teoksesta on valittu kolme tarinaa. Tarinat sijoittuvat noin sadan vuoden takaiseen Suomeen, joka kahdessa tarinassa on vielä Venäjän vallan alainen.

KOULUNKÄYNTI SATA VUOTTA SITTEEN

Olosuhteet maamme eri osissa poikkesivat huomattavasti toisistaan.

Kun esimerkiksi vuosina 1910 - 1911 Uudenmaan kouluikäisistä 77% kävi koulua, niin Oulun läänissä vain 31%:lla oli mahdollisuus käydä koulua. 1900-luvun alussa oli vielä seitsemän kuntaa vailla kansakoulua. Viimeisenä sai kansakoulunsa Velkuan saaristokunta vuonna 1908.

Oppivelvollisuuslaki säädettiin vuonna 1922 ja peruskoulu-uudistus puolestaan 1972. Ensimmäiset peruskoulut perustettiin Lapin lääniin.

Suomen kansan sivistäminen valtion taholta alkoi Uno Cygnaeuksen suunnitteleman kansakoululaitoksen pohjalta.

Kansakoulunopettajia ryhdyttiin kouluttamaan vuonna 1863 Jyväskylään perustetussa seminaarissa.

"Kansakoulun isästä" on lisää tietoa esimerkiksi Jyväskylän yliopiston museon internetsivuilla osoitteessa <http://www.jyu.fi/tdk/museo/uno.html>

Äidin merkkivalo ikkunalla

Laura Lehtola, Inari, kansakoulu, n. 1910-1914 (s.24-25)

Syksyllä kun koulu alkoi, meidät vietiin kouluun veneellä ja jäimme sinne asuntolaan eli internaattiin. Kartasta linnuntietä oli kotoa kouluun matkaa kaksitoista kilometriä. Sulan veden aikana veneellä pääsi alkumatkaa noin seitsemän kilometriä.

Veneellä ohitimme kauniita ruskamaisemia: Juurikkaniemen ja Juomusniemen, Kettusaaren ja Hillasaaren. Edessä näkyivät Korppipahta Adikkuruovi sekä kauempana taivasta hipovat Otsamo- ja Luosmatunturit.

Vene vedettiin rannalle hiekkaiseen poukamaan ja kantamukset nostettiin selkään. Vähäisen maataipaleen yli käveltiin toisen järven rantaan. Sieltä saimme veneen, jolla päästimme vielä kolmen kilometrin matkan. Sitten alkoi tie, tai polkuhan se oli, kun ei vielä siihen aikaan ollut tietä näillä mailla.

Alkumatka oli matalaa, tasaista maata koivikon läpi. Sitten tuli jyrkkä Sikovaaran rinne ja kivikkoinen petäjäkangas. Sen jälkeen kuljettiin myötämaata kivikkopolkua vaarojen väliselle jängälle, jossa oli siltapalkit puron yli ja pitkospuut jängän vetisillä paikoilla. Toinen vaara ei ollut enää yhtä jyrkkä kuin Sikovaara, tosin se oli nimensä mukaan leveämpi: Leviävaara. Sen laella oli keskeltä kaadettu petäjiä, kun polkusuunta oli raivattu. Vaaran jälkeen tuli taas alavia, lehteviä maita ja soita pitkospuineen.

Kerronpa tässä, kuinka talvinen matkani kotiin joululomalle sujui. Koulumme kuusijuhla oli aamulla kello kahdeksan. Sen jälkeen saivat asuntolan lapsetkin lähteä joululomalle.

Leeviä ja minua tuli jo koulunsa läpi käynyt veljemme Väinö hakemaan. Lapissahan on kaamos, mutta keskipäivällä on hieman hämärää, ja lumikin vähän valaisee. Alkumatkan, pari kilometriä, oli hyvin polkenutta tietä, mutta sitten ”talvikeino”, Inarin – Kaamasen 25 kilometrin pituinen tie, jonka puolivälissä Keinoniemi-kotini sijaitsi, olikin miltein kulke-
maton, ja lunta oli kahlata asti.

Senpä saa arvata, että siinä tuli väsy, eikä ollut minkäänlaista levähdyspaikkaa. Näkemistäkään ei ollut paljon, vain loputtomasti lunta. Maakannaksilla tosin oli tummaa petäjäkköä, mutta enin osa matkaa oli jänkiä ja järviä. Noin kilometrin päässä kotoani alkoi valoa pilkottaa kodin akkunasta. Äiti oli akkunalle sytyttänyt öljylampun meille merkkivaloksi ja iloksi. Oli se tosiaan ilo: loppumatka sujui kuin huomaamatta. Näin päättyi ensimmäinen koulutieni – ruska mennessä ja luminetokset tullessa. Äidin leipoma lämmin leipä ja maito maistuivat ja uni tuli kyselemättä.

Samoja koulu- ja kirkkoteitä tulin kesäisin ja talvisin kulkeneeksi lukemattomat kerat. Itse oppia saatuani toimin 40 vuotta katekeettaana (kiertokoulun opettaja) opettamassa Inarin lapsia. Matkaa tein milloin kävellen, veneellä, poroilla, välillä jopa hevonenkin kulkuvälineenä.

Kaisu-Leena Piela, 'Koulutie' (1989)

Rättitöppöset

Tauno Liukkonen, Hirvensalmi, Tuukkalan koulu, 1922 (s. 75-77)

Vuonna 1922 aloitin koulunkäyntini varatoman mökin puoliorpona poikana. Matkaa koululle oli kolmisen kilometriä. Talvisin tie oli usein tukossa, ja sen avaaminen jäi harvaan asutulla seudulla miltein yksinomaan pienten koululaisten tehtäväksi. Tuohon aikaan oli talvisin pitkät ja kovat pakkaset, jotka eivät hevillä hellittäneet. Leutoja ilmoja sai usein odotella viikkotolkulla. Vesisuoja oli harvoin.

Muistan vieläkin elävästi yhden koulumatkan. Oli hirmuisen kova pakkanen, kun minä lähdin. Vaatetta oli päällä niukanlaisesti, ja kunnan varoilla teetetyt saappaat olivat niin pienet, ettei niihin mahtunut kuin yksi sukka.

Aluksi minä kävelin napakasti, henki vain höyrysi suun edessä. Ajoittain juoksinkin, koska oli niin kylmä. Mutta eihän pakkasessa voi pitkään juosta, kun rintaan pistää ja henkeä salpaa.

Pakkanen sen kuin kiristyi. Metsän puut ja aitojen seipäät paukahtelivat niin kovasti että väliillä ihan pelotti. Varpaita rupesi paleltamaan – eivät ne yhdet sukat paljon auttaaneet. Eikä ollut juoksemisestakaan varpaille apua.

Lopuksi minun oli väsyneenä istahdettava keskelle tietä. Ryhdyin lapasella hankamaan saappaankärkeä, mutta ei siitäkään ollut mitään hyötyä. Silloin minua alkoi pelottaa, että minä taidan paleltua tähän paikkaan! Vilkuilin taakseni toivossa, että sieltä tulisi hevospies, joka veisi minut kyydillään lopputaipaleen. Mutta ketään ei tullut.

Minun ei auttanut kuin paleltumisen pelossa nousta jälleen jaloilleni. Juoksin erääseen lähellä olevaan mökkiin lämmittelemään. Kun yritin saada saappaita pois jaloista, huoma-

sin, että sukat ovat jäätyneet saappaisiin kiinni. Ja koska saappaat olivat ahtaat, ei jalkojakaan saanut saappaista ulos. Nyt taisivat jalkani paleltua, ajattelin silloin.

Mökin lämpö sai kuitenkin varpaani lämpenemään ja palelu lakkasi. Niinpä minä uskaltauduin jatkamaan matkaani. Viimeisen kilometrin juoksin, koska pelkäsin myöhästytväni. Onneksi ehdin pihaan, kun kello soi, enkä joutunut selittelemään opettajalle myöhästymiseni syitä.

Kotona äiti kuunteli tarkoin kertomustani ja katsoi silmiin: puhuuko poika tosissaan vai muuten vain lämpimikseen. Äiti uskoi kuitenkin kertomukseni todeksi ja päätti, ettei Tauno-pojalle saisi käydä yhtä huonosti seuraavana aamuna. Niin hän päätti tehdä minulle rättitöppöset.

Äiti haki aitasta kutomansa uudet villasukat ja keräsi paksuja kudonnaisia sarkavaatteen palasia töppösten tekotarpeiksi. Ompelijana äiti osasi töppöset tehdä. Koneella hän ompeli palaset yhteen. Samana iltana töppöset olivat valmiit. Kun sovitin uusia jalkineitani, ne tuntuivat erittäin mukavilta, pehmeiltä ja lämpimiltä.

Seuraavana aamuna pakkanen paukkui edelleen nurkissa, mutta koulumatkalla ei varpaita lainkaan paleltanut, sillä töppöset olivat lämpimät. Muutamat rikkaammasta kodista olevat koulutoverini tosin katselivat niitä arvostellen. Heistä ne varmasti näyttivät rumilta rötösiltä, mutta mitäpä heistä. Minusta ne olivat pakkasilman jalkineiksi vertaansa vailla. Vieläkin, kun pakkanen on talvisin kireimmillään, mieleeni tulee lämmin muisto lapsuuteni ajoilta.

Kaisu-Leena Piela, 'Koulutie' (1989)

Läpi metsän ja yli kosken

Evert Merola, Lieto, Pahkamäen koulu, 1912 – 1916, (s.26-28)

Lapsuudenkotini sijaitsi Liedon pitäjässä Väljän alueella. Väljä on suuri peltolakeus, monen kylän kymmenien talojen takamaita, etäällä emätalojen muodostamasta taajamasta. Kotitalomme nimi oli Vainio, ja sieltä minä kävin Liedon Pahkamäen kansakoulua.

Koulumatkani oli noin viisi kilometriä. Alkumatka oli kuljettava pellonpientareita. Sitten tuli vastaan Anomäen metsä. Siellä oli jo jonkinmoinen tie, talollisten tilustie. Se kulki Vintalan talojen Äärniitun peltojen halki. Vielä oli ylitettävä jyrkkäahteinen Kaurinkosken puro. Vasta Alakirrin talon luona pääsin kylätielle, oikealle maantielle, joka pidettiin ajokunnossa kesät talvet. Kotoani tähän asti ei ollut talvella tietä, vain minun lumeen tallaamani polku tai suksien latu. Minä olin ainoa, joka silloin kävi Väljästä koulua.

Anomäen metsässä sain koulumatkoillani tarkkailla metsän elämää. Tulipa kerran tallaamani polulle mutkan takaa kettu vastaan. Pysähdyimme yllättyneinä muutaman metrin päähän toisistamme ja tuijotimme hetken toisiamme. Sitten repo loikkasi sivuun ja hävisi näreikköön.

Alakirrin ja Vintalan kylän talojen kohdalla yhdyin muiden koululaisten joukkoon. Pian oli edessämme Ruskiankaljon ahde (rinne, joen törmä, mäki tiessä, töyssy). Sanottiin, että pimeinä syysöinä kummitus peljätti siinä ihmisiä. Vanhat kertoivat, että ahteessa oli kymmeniä vuosia aikaisemmin murhattu mies, ja sen vuoksi paha henki oli jäänyt ahteeseen. Mutta emme me koululaiset pelänneet, koska oli valoisaa ja meitä oli monta - emmekä oikein todeksikaan uskoneet tuommoista vanhaa kummitustarinaa.

Pari sataa metriä ahteen jälkeen oli tienposkessa kyläsepän paja. Joka ainoana koulupäivänä kuului pajasta kilkatus ja kalkatus.

Seppä Palander siinä raudoitti talollisten rekiä ja rattaita, teritti viikatteita, sirppejä ja kirveitä sekä välillä kengitti isäntien pulskia hevosia. kaikkea tuota me pojat pysähdyimme kiinnostuneina katselemaan.

Kun jatkoimme eteenpäin, saavuimme tienristeykseen. Suora tie johti Lapinkulmalle, mutta mepä käännyimme vasemmalle ja jouduimme notkoon, jonka nimi oli Lempojankrotti. Siitä tie jatkui halki Nautelan kartanolle kuuluvan Kukkarkosken pellon. Jopa heti olimme Aurajoen korkealla rantatörmällä, Nautelankosken partaalla. Kosken yli oli rakennettu silta, jota pitkin jouduimme kahdesti ylitettävään kuohuvan kosken jokaisena koulupäivänä. usein pysähdyimme keskellä siltaa ja jäimme kaiteeseen nojaten tuijottamaan huimasti alas kiitäviä kuohuja. Pian saimme kokea ihmeellisen illuusion: silta, joka oli alamme, rupesi vinhasti kulkemaan taaksepäin, ja vesi sillan alla kuohui paikallaan.

Kosken niskassa ylitti joen matala pato eli tammi. Se säännösteli joen veden toisella rannalla olevan, jo satoja vuosia vanhan kivisen myllyn tarpeisiin. Joskus vähän-veden aikana me pojat kuljimme joen yli kosken kallionpohjaa kävellen. Saimme silloin tutkia pohjakalliossa olevia hiidenkirnuja, jotka virtaava vesi, isoja irtokiviä työkaluinaan käyttäen, oli arvaamattomien aikojen kuluessa sorvannut. Paljon muutakin kiehtovaa katseltavaa ja tutkiskeltavaa löysimme keväisin koskesta ja sen rantamaastosta.

Myllyltä koululle oli vielä matkaa vajaa puoli kilometriä. Nautelan kartanon peltojen keskeltä kohosi salskeata mäntymetsää kasvava mäenkumpu. Sen nimi oli Pahkamäki ja sinne oli viime vuosisadan lopulla rakennettu koulumme. Tulin koulun oppilaaksi syksyllä 1912 ja sain päästötodistuksen keväällä 1916.

Kaisu-Leena Piela, 'Koulutie' (1989)